

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 3

Рівне – 2014

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 3. – Рівне: Видавництво ТзОВ «Дока центр», 2014. – 182 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович — академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г. С. Костюка;

Ямницький Вадим Маркович — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна — доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету;

Литвиненко Світлана Анатоліївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна — доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович — доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна — доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробійов Анатолій Миколайович — кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна — кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна — кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна — кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 28.11. 2014 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р.**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Ст.Бандери, 20, e-mail: dokacentr@mail.ru.

3. Просвітницька та консультаційна робота з батьками, індивідуальне консультування найбільш важких випадків.
4. Організація соціально-психологічної допомоги студенту, який зазнає труднощів у навчально-виховному процесі.
5. Проведення гуртковою роботи (приклад, гурток психологічного супроводу студентів).

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці теоретико-методологічних засад гендерних особливостей вияву тривожності та механізми її зниження у студентів коледжу.

Список використаних джерел:

1. Авдеева И.Н. Алгоритмы работы фасилитатора по изменению отношения клиента к его значимому окружению/ И.Н. Авдеева//Практична психологія та соціальна робота. – 2013.- № 12.- С. 1 – 10.
2. Виллюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К.Виллюнас. – М.: Изд-во МГУ, 1976. – 168 с.
3. Герасимова А.Ю. Снижение тревожности студентов в процессе адаптационного периода в первый год обучения в вузе/ А.Ю. Герасимова. – [Электронный ресурс]. - <http://www.ibl.ru/konf/031209/105.html>
4. Савуляк В.О. Навчально-методичні матеріали з курсу: «Практикум із загальної психології». – Рівне, 2012. – С. 23-26.
5. Формування особистості школяра: психолого-педагогічні проблеми: зб. наукових праць. – К: Інститут психології, 2005. – 72 с.
6. Черных Е.И., Булатова Т.А. Социальная тревожность в контексте социальных защит/ Е.И. Черных, Т.А. Булатова// Вестник ТГПУ. – 2010. – Выпуск 2(92). – С. 107-112.

Резюме. В статье раскрыты психологические механизмы снижения тревожности студентов колледжа с учетом следующих аспектов: возрастных особенностей, личностных качеств и субъектов влияния (в данном случае – социальных агентов: семья, образование, социум). Любые отклонения от общепринятых норм развития студента (например, низкий уровень самооценки студента, неполные семьи, насилие со стороны родителей, отсутствие взаимодействия со сверстниками и преподавателями) есть потенциальными факторами риска, которые создают состояние тревожности.

Ключевые слова: психологические механизмы, тревожность, социальные агенты, первичные субъекты социализации, вторичные субъекты социализации, фасилитатор.

Summary. The article deals with the psychological mechanisms to reduce anxiety of college students through consideration of the following aspects: age characteristics, personality traits and business impact (in this case - the social agents: family, education, society). Any deviation from accepted norms of the student (eg, low self-esteem of the student, single parent families, violence from parents, lack of interaction with peers and teachers) are potential risk factors that cause anxiety state.

Keywords: psychological mechanisms, anxiety, social agents, the primary subjects of socialization, secondary socialization agents, facilitator

УДК [316.6:159.97]: 159.922.8

М.В. МИЧКО, В.М. ЯМНИЦЬКИЙ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Резюме. У статті розглядається проблема виникнення соціального страху та його впливу на формування особистості в період юнацького віку. Шляхом теоретичного аналізу узагальнено поняття «соціальний страх» та його вплив на особистість. Побудовано схему причин виникнення, протікання та подальшого результату впливу соціального страху на особистість. Пропонуються можливості та перспективи подальшого дослідження даної проблеми, її значення для окремих особистостей та соціуму в цілому.

Ключові слова: соціальний страх, юнацький вік, соціальна ситуація розвитку, соціальна взаємодія, особистість, юність.

Постановка проблеми. Юнацький вік у віковій психології є кризовим для розвитку особистості, адже у цей період відбувається процес формування дорослої людини як активного та постійного члена суспільної діяльності. Провідна діяльність змінюється на навчально-професійну, формується самосвідомість. Відбуваються фізичні зміни організму, пов'язані зі статевим дозріванням: збільшення росту, ваги тіла, формується окружність грудної клітини, удосконалюється функціонування серцево – судинної системи, а саме нервова регуляція її діяльності.

Як і будь який розвиток, вищенаведені зміни, очевидно, не можуть протікати без появи своєрідних проблем. У ході нашого дослідження спробуємо виділити проблему соціального страху, яка саме на цьому етапі може дуже негативно вплинути на формування психічно здорової та зрілої особистості як суб'єкта соціального життя.

У залежності від того, наскільки сильно та часто на юнака буде впливати соціальний страх, залежать його моральні норми, характер поведінки в соціумі, сприйняття ним соціальних статусів, ролей та спотвореність

самосвідомості. Також факторами, на які може негативно вплинути переживання соціального страху, є мотивація досягнення у навчальній діяльності, що в свою чергу впливає на професійний успіх. І тому ми вважаємо дане дослідження важливим у соціальному контексті й евристично цінним, адже подолання проблеми соціального страху саме в період юнацтва є запорукою розвитку здорової та успішної особистості.

Мета статті — довести, наскільки значущим є вплив соціального страху на розвиток та формування здорової особистості в період юнацького віку.

Результати теоретичного дослідження. Спираючись на дослідження автора однієї з найбільш розповсюджених періодизацій розвитку особистості Д.Б. Ельконіна, який визначав період юності як найважчий кризовий період разом із кризою 3-х років, розповісти детальніше про віковий період юнацтва, що є завершальним у ході формування дорослої особистості.

Для визначення юнацького віку хочемо виділити наступне визначення. Юнацький вік — етап формування самосвідомості й власного світогляду, прийняття відповідальних рішень, людської близькості, коли цінності дружби, любові можуть бути першорядними.

Процес становлення дорослої людини в ході історичного розвитку людства стає все довшим і довшим, причиною цього є зростання вимог до зрілої особистості. Тому виділяти юнацький вік як окрему категорію почали відносно недавно, приблизно на початку ХХ ст., що пов'язано з розвитком урбанізації населення, науково-технічним прогресом та індустріалізацією. Вікові межі юнацтва у психології багато вчених визначають по-різному, але найбільш розповсюдженим та загальноприйнятим вважають вік від 14 до 18 років.

Саме в цей період молода людина формує самосвідомість, власний світогляд та бажання продемонструвати й затвердити свою самостійність. На основі цього, вона формує уявлення про себе, дає самооцінку зовнішності, своїм розумовим здібностям, усвідомлює свої недоліки та переваги. Опіраючись на це, особистість обирає шляхи для саморозвитку та самовдосконалення, виробляє систему власних поглядів, переконань, життєвої філософії, якими вона керується в процесі своєї життєдіяльності.

Криза юності проявляється в руйнуванні планів, у правильності обраної професії або спеціальності, у розбіжностях реальності та уявлень про життя дорослої особистості, тому часто фруструється. Це також стосується вищої та спеціальної освіти й перебільшення очікувань від неї. Юнаки стикаються з першими труднощами, які пов'язані з кризою сенсу життя. Також у процесі дослідження юнацького віку не слід забувати про фізичні зміни організму, адже на цей період припадає закінчення статевого дозрівання. Відбуваються активні зміни організму, що також є певним стресом для юнака. Із появою новоутворень, фізичним дозріванням та зміною соціальної ситуації розвитку юнак стикається з проблемою соціального страху, який може залишити негативний відбиток на особистості.

Взагалі поняття страх — це стан, що зумовлений загрозою реального або уявного лиха, яке завжди є негативним емоційним вродженим процесом.

Професор Ю. В. Щербатих запропонував класифікувати страхи за трьома групами: біологічні; соціальні; екзистенційні. До першої групи належать страхи, пов'язані із загрозою життя чи здоров'я. Третя група — страхи страхів — пов'язана з самою сутністю людини [6].

Нас цікавить саме друга група, що характеризується боязню зміни соціального статусу, адже на юнацький вік припадає закінчення школи та вступ до навчального закладу, в деяких випадках це робота або зіставлення роботи та навчання, у випадку чоловічої статі може бути призов до збройних сил. Тому юнаки обов'язково потрапляють у нові соціальні умови, отримують інший соціальний статус, і це може стати причиною зародження соціального страху.

Соціальні страхи у свою чергу — це умовні рефлекси, набуті при соціальній взаємодії, які залежать від виховання особистості, правил та норм, що диктуються суспільством. Термін «соціальний страх» уперше був ужитий 1980 року, тому це відносно нове поняття, яке на даний час недостатньо досліджене.

Виділяють два підходи до проблеми вивчення соціального страху: психологічний та клінічний.

Детальніше розглянувши психологічний підхід, можна розділити його на три напрямки: страх як властивість особистості, риса індивідуальності; соціальний страх як результат соціалізації та соціальної адаптації; соціальний страх як ситуативне очікування або передбачення небезпеки.

Вважається, що один із найбільших унесків у дослідження соціального страху в юнацькому віці зробив англійський учений Дж. Боулбі. Він вважав, що найсильнішим страхом для особистості є страх самотності, учений стверджував, що за ним стоять біологічні причини. Опіраючись на це, можна сказати, що людина завжди боролася з кризовими ситуаціями найбільш ефективно при допомозі близьких їй людей. Тому соціальні стосунки є основою людської природи, особистість не може їх уникнути на жодному з етапів свого життя, і юнацький вік не є виключенням.

У вітчизняній психології страх розглядають як сильне емоційне збудження (Н.В.Виноградова, І.Ю.Кулагіна); стан страху пов'язується з фрустрацією соціальних потреб людини (Л.Л.Гозман, Л.А.Грищенко, Н.В.Жутикова, Н.Д.Левитов); з властивостями особистості (В.М.Астапов, Б.С.Братусь, Ф.С.Василук, Ю.М.Забродін, А.В.Петровський, В.Д.Менделевич) [4].

Соціальний страх пов'язаний із моральними установками людини, з характером взаємин у соціумі, із соціальним статусом і відчуттям відповідальності. Це страх усвідомлений, він піддається аналізу, його можна описати та передати словесно. Контроль — це свідомий акт розуму й тіла. Чергування між контролем і його відсутністю має відбуватися з певною частотністю, інтенсивністю та у певних проміжках часу. Таке чергування забезпечує елемент несподіванки, він тримає емоційну рівновагу так, щоб індивід не міг побудувати безліч

психічних очікувань і тим самим знову контролювати свій емоційний стан [5].

Особливо гостро питання соціального страху постає, коли мова йде про осіб юнацького віку. Це зумовлено тим, що на даному етапі психологічного розвитку в період вікової кризи відбувається зміна соціальних ролей, визначений рубіж, що найбільш актуальний для старшокласників. Виникає очікування змін у майбутньому (і не завжди позитивних, сприятливих, але і негативних, тривожних) тому, що юність – це певний етап дозрівання і розвитку людини, що лежить між дитинством і дорослістю [2].

Виходячи з двох останніх тверджень, бачимо, що соціальний страх можна контролювати шляхом забезпечення емоційної рівноваги, тому важливим є виробити навички самоконтролю емоційної рівноваги саме в старших класах, що відчутно допоможе знизити вплив соціального страху.

Ситуації досягнення успіху сприяють зниженню соціальних страхів та закріпленню в рисах особистості мотивації досягнення успіху. Ситуації невдач сприяють закріпленню соціальних страхів, які, в свою чергу, будуть сприяти розвитку мотивації уникнення невдач (відносно стійке намагання людини уникнути невдач у життєвих ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів її діяльності іншими людьми) та їх закріпленню в рисах особистості. У випадку, пов'язаному з успіхом, важливу роль грає правильна профорієнтація та вибір спеціальності, у якій би юнак міг досягти значних успіхів, що у свою чергу, як вже було зазначено, сприяє зниженню соціальних страхів.

У період юності змінюється сприйняття часу, для юнака основним часовим виміром стає майбутнє, з'являється страх помилитися у виборі професії, спеціальності. Обрати те, що не подобається, й зазнати невдачі у майбутньому. Це й зумовлює появу страху перед майбутнім.

Соціалізація особистості юнака у сфері діяльності пов'язана з розширенням можливостей освоєння нових видів діяльності, можливостями зростання, кваліфікації і професійної майстерності, освоєнням суміжних професій тощо [3].

Також не можна не згадати про те, що в період юності особистість часто потрапляє в умови нового середовища, наприклад, академічна група або робочий колектив. Ці нові соціальні контакти можуть лякати юнака, як щось нове та невідоме, що завжди викликає страх.

Із поміж усієї сукупності соціальних страхів, які спостерігаються в осіб юнацького віку, виділяють вісім найголовніших різновидів, що утворюють чотири пари страхів. До них належать: страхи керівництва й підпорядкування, страхи успіхів і невдач, страхи близьких соціальних контактів та страхи оцінок [1]. За результатами останніх досліджень виділяють страх, пов'язаний із негативними економічними та політичними змінами.

Детальний огляд цих страхів подає Ю.Щербатих:

1. Страх керівника. Страх перед начальником, босом, шефом, командиром, учителем тощо є типовим різновидом соціальних страхів. У нашому суспільстві цей вид страху приймає дивовижні збочені форми, коли з дитинства ми починаємо боятися не тільки зазначені вище категорії начальників, але навіть продавців за прилавком або консультантів у торговельно залі, коли їх критичний погляд або жест змушує нас почувати маленькими й безпорадними, купуючи те, що наказали.

2. Страх відповідальності. Він може приймати форму страху відповідальності за доручену справу, організацію, спортивну команду, сім'ю, своїх підлеглих. Медичні дослідження показують, що страх відповідальності, як один із видів соціального страху, робить істотний вплив на розвиток серцево-судинних захворювань.

3. Страх невдачі. Цей соціальний страх пов'язаний із побоюванням зазнати невдачу, будь-то кар'єра, бізнес, навчання чи особисте життя.

4. Страх успіху. Цей на перший погляд незвичайний соціальний страх властивий для невпевнених у собі людей, які примирилися зі своїм становищем і бояться, що в разі успіху їм доведеться брати на себе нову відповідальність, докласти додаткових зусиль й утримувати завойовані позиції. Здавалося б, цей страх протилежний страху невдачі, але в основі цього страху також лежить почуття невпевненості у своїх силах.

5. Страхи близьких соціальних контактів. Страх самотності. Соціальний страх самотності особливо гостро відчувають люди, яким психологічно важко бути одним. Сюди ж відноситься страх втрати близької людини. Деякі види страху, які носять комплексний характер, також включають у себе елементи цього переживання.

6. Страх злиття з іншою людиною. Протилежною формою соціального страху є побоювання занадто близько «впустити» в себе іншого. Деякі люди, що знаходяться під впливом імпульсів, спрямованих на посилення самостійності, будуть відчувати страх перед відкритістю й самовіддачею. Життя таких людей пов'язане з підвищеним прагненням до самостійності, що призводить до їх ізоляції від оточуючих.

7. Страхи оцінок. Страх оцінок може набувати дві протилежні форми: перша – боязнь негативних оцінок із боку оточуючих, друга – страх перед неувагою з боку інших людей. Близьким до цього страху є боязнь осуду з боку оточуючих, де на перший план у свідомості виходить не кінцевий результат його діяльності, а реакція найближчого соціального оточення. У цьому випадку, на думку людини, спроба зробити щось нове, що опинилася помилковою, буде зустрінуто з осудом.

8. Страх неуваги з боку інших людей. Цей вид страху характерний для демонстративних, істеричних особистостей, які розбудовуються, якщо на них не звертають увагу. Їм неважливо, яким буде привід, головне, щоб про них говорили, на них дивилися, ними захоплювалися, або, принаймні, їх ненавиділи [6].

Існує також пласт досліджень, спрямованих на вивчення взаємозв'язку емоційно - вольової сфери та соціального страху. Їх результати демонструють процеси протікання соціальних страхів та мотивації протягом першого року навчання у ВНЗ. Із них можна виділити те, що студенти-першокурсники більше мотивовані на

уникнення невдач ніж на досягнення успіху. Головним для них стає не успіх, а процес адаптації в новому колективі, важливість побачити позитивну оцінку з боку колективу до самого себе. Це у свою чергу породжує соціальний страх, адже страх оцінок є однією з його складових. Також важлими уваги є гендерні відмінності. Жінки в юнацькому віці схильніші до уникнення невдач ніж чоловіки, і тому дівчата з більшою ймовірністю піддаються соціальному страху. Це пояснюють тим, що для дівчат при оцінці особистості успіх не є настільки важливим, як для хлопців. Через свою обмеженість у соціальному спілкуванні та поганій взаємодії з іншими людьми особистості, які страждають від соціального страху, частіше живуть самотньо, мають погану освіту, легко піддаються алкогольним, наркотичним та іншим залежностям.

Критичний вплив соціального страху також може викликати ряд соціальних фобій, яких дуже важко позбутися навіть за допомогою медицини. У такому випадку дуже важливим є дослідити та передбачити негативний вплив соціального страху.

Висновки та перспективи подальшого дослідження

У результаті теоретичного дослідження можемо зробити наступні висновки: перш за все юність – це період дорослішання людини, від нього залежить успішність її майбутньої життєдіяльності; перебуваючи на етапі юності, людина піддається впливу багатьох формуючих факторів, тому для психології важливим завданням є захистити особистість від якомога більшої кількості негативних впливів, особливо найбільш вагомого під час періоду юності – соціального страху; саме в юнацькому віці значно розширюються межі соціальної діяльності, що сприяє формуванню та закріпленню соціальних страхів; соціальний страх негативно впливає на формування таких складових особистості, як сомосвідомість, образ власного “Я”, світогляд, профорієнтація. Він також заважає формуванню соціальних контактів, спотворює усвідомлення понять «любов», «дружба», перешкоджає прийняттю важливих життєвих рішень; під впливом соціального страху формується мотивація уникнення невдач або ж надмірне бажання досягти успіху.

Отже, соціальний страх в апіорі негативно впливає на формування особистості юнацького віку. Перспектива полягає, по-перше, у подальшому дослідженні поняття соціальний страх, його впливу на формування особистості в юнацькому віці; по-друге, у вивченні особливостей психологічного переживання соціальних страхів юнаками; по-третє, у знаходженні методів зменшення впливу соціального страху на розвиток особистості; по-четверте, у доведенні важливості такого дослідження для освітніх закладів із подальшою можливістю впровадження методів для профілактики формування соціального страху в систему освіти.

Список використаних джерел:

1. Лемещук В. Динаміка соціальних страхів сучасних юнаків / В. Лемещук. – К, 2007. – 206 с.
2. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы, эмоции / А. Н. Леонтьев. – М., 1971. – 39 с.
3. Райс Ф. Психологія підліткового і юнацького віку / Ф. Райс. – СПб.: Вид-во “Пітер”, 2000. – 510 с.
4. Риман Ф. Основные формы страха: Пер. с англ./ Ф. Риман. - М.: Алетейа, 1998. - 336 с.
5. Саліба Д. Р. Психологія страху: Кошмар Формула Едгар Аллан По / Девід Р. Саліба. – Америка: UniversityPress, 1980. – 320 с.
6. Щербатих Ю. В. Психологія страху / Ю. В. Щербатих. – М.: ЭКСМО, 2003. – 229 с.

***Резюме.** В статтє рассматривается проблема возникновения социального страха и его влияние на формирование личности в период юношеского возраста. Путем теоретического исследования обобщены понятия социальный страх и его влияние на личность. Также описывается юношеский возраст как возрастной этап становления личности. Построено схему причин зарождения, протекания и дальнейшего результата влияния социального страха на личность. Предлагаются возможности и перспективы дальнейшего исследования данной проблемы, ее значение для отдельных личностей и социума в целом.*

***Ключевые слова:** социальный страх, юношеский возраст, социальная ситуация развития, социальное взаимодействие, личность, юность.*

***Summary.** The problem of the emergence of social fear and its impact on identity formation during adolescence. Through theoretical study are generalized notion of social insurance and its impact on the individual. Also described adolescence as the stage of the age of the individual. We construct a scheme for reasons of origin, course and outcome of further social impact of fear on the individual and we offer opportunities and prospects for further study of this problem. Its importance for individuals and society as a whole.*

***Key words:** social fear, youthful age, social situation of development, social interaction, personality, youth.*

УДК 316.614.4

В.В. НАЗРЕВИЧ

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ГАНДИКАПНИХ КЛІЄНТІВ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

***Резюме.** У статті висвітлені теоретичні основи поняття соціальної та особистісної ідентичності гандикапних клієнтів. Зазначається, що в осіб з ознаками гандикапності переважає обмеженість в соціальній ідентичності, яка часто представлена однією соціальною категорією – «інвалід», а всі інші психосоціальні*

З М І С Т

Передмова.....	3
Павелків Р.В. Місце просоціальної поведінки у формуванні моральних цінностей особистості	4
Литвиненко С.А. Ігротерапія як метод психологічної допомоги дітям і підліткам.....	8
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Актуальні проблеми практики супервізії у професійній підготовці майбутніх психологів	11
Петренко О.Б. Діяльність педагога зі збереження психічного здоров'я дитини: актуалізація ідей Василя Сухомлинського.....	14
Артемова О.І. Розвиток креативного потенціалу майбутніх практичних психологів в процесі професійної підготовки.....	19
Артимовець А.П., Литвиненко С.А. Теоретичний аналіз проблеми творчого мислення.....	22
Бабак К.В. Професійний розвиток особистості у практиці діяльності психологічної служби.....	25
Борейчук І.О., Свінтозельська І.В. Психологічна готовність вчителя як компонент регуляції взаємин між учнями.....	28
Бурдова М.В., Ямницький В.М. Проблема страху смерті у похилому віці.....	31
Бучко В.Б. Психологічна допомога у розв'язуванні конфліктів шляхом переговорів.....	34
Воробйов А.М. Психолого-соціальні концепти внутрішнього конфлікту в учнівській молоді.....	38
Гаврилець Ю. Д., Тукаєв С. В., Різун В. В., Макаруч М. Ю. Закономірності психоемоційного впливу телевізійних новин на молоду студентську аудиторію	42
Главінська О.Д. Аналіз психологічної суверенності як феномену особистісного стилю	46
Демчук О.О., Хупавцева Н.О. Метод проектів як засіб активізації діяльності студентів-психологів.....	48
Демянюк О.Б. Образ світу в контексті проблеми буття людини і її відношення зі світом	51
Донченко О.С. Креативність в контексті педагогічної творчості вихователя дошкільного навчального закладу.....	55
Дружиніна І.А. Проблема професійної підготовки студентів-психологів: теоретико-прикладний аспект.....	59
Єфимець О.О., Демчук О.О. До проблеми емоційного інтелекту студентів	62
Івашкевич Е.З., Михальчук Н.О. Сенситивність та соціальна уява в структурі соціального інтелекту майбутнього психолога.....	65
Козачок К.В., Романюк В.Л. Особливості післяопераційного стресу у пацієнтів із захворюванням жовчних шляхів в умовах хірургічного відділення	68
Кондратюк А.Ю., Литвиненко С.А. Гендерні відмінності самореалізації особистості в юнацькому віці	73
Корчакова Н.В. Ранні витоки про соціальності.....	75
Крюкова Л.В. Вплив емоційних чинників на соціально-психологічну адаптованість молодших школярів.....	80
Кулаков Р.С. Психологічний аналіз самооцінки та рівня домагань у структурі професійного самовизначення старшокласників	83
Кулакова Л.М. Психологічні аспекти дослідження почуття власної гідності у молодшому шкільному віці.....	87
Макаруч М.Ю., Федорчук С.В., Чікіна Л.В., Трушина В.А. Зв'язки ефективності виконання вправ на уявну ротацію з короткочасною пам'яттю у жінок	90
Макаруч М.Ю., Федорчук С.В., Чікіна Л.В., Трушина В.А. Успішність уявної ротації простих і складних геометричних об'єктів у жінок і чоловіків із різним рівнем інтелекту.....	93
Мамчук Л.П., Ямницький В.М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології.....	96
Марчук Ю.С., Созонюк О.С. Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	100
Мельник А.М. Аналіз психологічних механізмів зниження тривожності студентів коледжу через призму соціальних агентів: сім'ю, освіту та соціум.....	102
Мичко М.В., Ямницький В.М. Вплив соціального страху на формування особистості в юнацькому віці.....	105
Назаревич В.В. Формування соціальної ідентичності в гандикапних клієнтів у процесі психологічного супроводу ...	109
Новік Л.О. Психологічні основи формування іміджу у студентів-психологів у процесі фахової підготовки.....	112
Ногачевська І.О. Потенціал бібліотерапії у психотерапевтичній допомозі молоді	115
Озарчук О.І., Назарець Л.М. Психологічні основи профілактики суїцидальної поведінки у підлітковому віці.....	118
Осипчук О.П. Особливості розуміння моральних аспектів ситуації у молодшому шкільному віці	120
Павелків В.Р., Панасюк В.М. Теоретико-методологічна характеристика девіацій молодіжного середовища	124
Рудюк О.В. Верифікація концепту «психологічне здоров'я» у площині аналізу подолання кризи втрати роботи у безробітних	127
Семенюк О.А., Безлюдна В.І. Розвиток та корекція емоційної готовності дітей до шкільного навчання	131
Смалько Ф.В., Ямницький В.М. Сучасні аспекти вивчення поведінкової та вербальної агресії	135
Созонюк О.С. Розвиток готовності майбутніх психологів до особистісно зорієнтованого спілкування.....	138
Ставицька О.Г., Шиманська Ю.Ю. Особливості застосування методів психологічного впливу на особистість у професійній діяльності слідчого	141
Степанчук І.А., Литвиненко С.А. Психологічні особливості розвитку смислової сфери особистості в юнацькому віці	144

Стернійчук М.Ю., Литвиненко С.А. Психологічні особливості впливу батьківських фігур на становлення ідентичності доньки	147
Сторож О.В. Технологія розвитку творчої соціалізації старшокласників	150
Сушинська Т.С. Особливості довільної невербальної експресії дітей з різними типами образу "Я"	154
Федоренко Р.П. Вплив фінансової незалежності жінки на сексуальні взаємини	158
Федюк Т.М., Безлюдна В.І. Психологічні особливості соціалізації дітей з вадами слуху	161
Шевчик О.М., Немеш О.М. Психологічні особливості тривожності у старшокласників.....	163
Шпак С.Г. Особливості виникнення стресу у молодших школярів в процесі адаптації.....	166
Ямницький О.В. Розвиток психологічної науки та професійної підготовки психологів у Фінляндії	170
Яцюк Г.В. Розвиток когнітивно-мотиваційних основ інтимної сфери людини	173
Відомості про авторів	176

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 3

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**

Відповідальний за підготовку збірника до видання **Воробйов А.М.**

Технічний редактор **Суходольський В.І.**

Комп'ютерна верстка **Суходольський В.І.**

Здано до набору 04.12.2014 р. Підписано до друку 10.12.2014 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 23,4. Наклад 100 прим.

Адреса: 33028 м. Рівне, вул. Ст.Бандери, 20
e-mail: dokacentr@mail.ru

Видавництво ТЗОВ «Дока центр»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія РВ № 54 від 09.09.2011.

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 3. – Рівне:
Видавництво ТЗОВ «Дока центр», 2014. – 182 с.**

ISBN 978-966-2695-01-4

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, психологів закладів освіти, практикуючих психологів, вчителів та керівників закладів освіти, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 159.9

ББК 88